

ЈОВАНА БРАНКОВ¹
БОЈАНА ЖУЈОВИЋ

СЛАНО КОПОВО – МОГУЋИ ПРАВЦИ ТУРИСТИЧКОГ РАЗВОЈА

Извод: Како је туризам као делатност у великој мери зависан од квалитета животне средине, последњих деценија заштићени простори добијају све више на значају у туристичким одредштима. Најбоља потврда овога су Специјални резервати природе, међу којима се, својим карактеристикама, издваја и Слано копово. Палеомеандар Тисе, простор јединствене биолошке особености, која се огледа у специфичним слатинским стаништима, још увек није у довољној мери туристички валоризован. Циљ рада је да се укаже на вредности које могу привући туристе и начине уређења простора, уз очување и заштиту природног амбијента.

Кључне речи: резерват природе, екотуризам, слано језеро, Банат

Abstract: As tourism, as an activity, in a great degree depends on quality of environment, protected areas has become more important in tourist destination during last few decades. The best conformations of this are Special nature reserves, among which, for its own characteristics, Slano kopovo stands out. Palaeomeander of river Tisa, area of unique biological characteristic which is represented by specific salty places, still hasn't been valued in tourism enough. The aim of this project is to point at values that can attract tourists, and ways of area arrangement regarding preservation and protection of environment.

Key words: nature reserve, ecotourism, salty lake, Banat

Увод

Како се последњих година квалитет животне средине у месту боравка највећег броја људи све више погоршавао, тако су се они одлучивали за посету заштићеним природним пределима и свим местима које је карактерисала непромењена средина и екосистеми. Захваљујући овоме, заштићени објекти природе су добили значајну вредност на туристичком тржишту, а туризам и природа постали узајамно повезани.

Савремене идеје одрживог развоја туризма темеље се на поштовању принципа заштите и унапређења животне средине, што отвара питање његовог успешног организовања у добрима која су под заштитом (Станковић, С. 2004). У односу на друге делатности, туризам може да иницира свеобухватније акције заштите природних и антропогених вредности, а затим да их валоризује (Станковић, С. 1995).

Када се анализирају најновије тенденције на туристичком тржишту, које акценат стављају на потребу за изворним дестинацијама са високим степеном еколошке очуваности, као и омасовљавање покрета „зелених” потрошача, чија кретања су углавном вођена еколошким мотивима, промовисање заштићених објеката (Специјалних резервата природе) као туристички атрактивних дестинација постаје у потпуности оправдано.

---

¹ **мр Јована Бранков**, истраживач приправник, Географски институт „Јован Цвијић”, САНУ, Београд

Бојана Жујовић, Дипломске академске студије – Мастер, Географски факултет, Београд, Србија

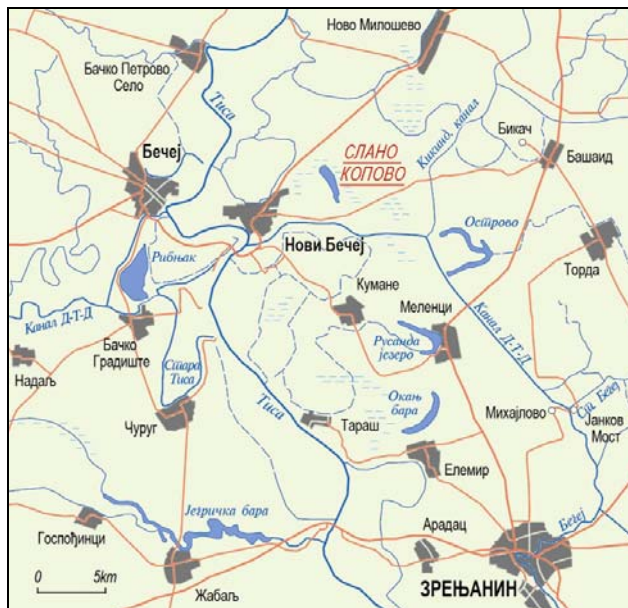
Рад представља резултате истраживања пројекта 146011кога финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Сличан је случај и са Сланом коповом. Језеро је проглашено Специјалним резерватом природе крајем 2001. године, а представља природно добро од изузетног значаја I категорије у Србији, док према класификацији Међународне уније за заштиту природе (IUCN) спада у категорију IV – станишта и друга управљана подручја. Истовремено, 2004. године Рамсарском конвенцијом уврштено је у листу водених подручја од светског значаја (Група аутора, 2004). Како језеро и његова околина још увек нису деградирани антропогеним утицајима, ово би требало искористити за усмеравање и привлачење будућих туристичких кретања. Када се узме у обзир да је на овом простору природни резерват, јасно је да постоје и основе за формирање програма одрживог туризма, који је прихваћен у међународним оквирима.

Иако постоје повољни предуслови за различита туристичка кретања, језеро још увек није на прави начин афирмисано и углавном је непознато широј туристичкој популацији. Међутим, од када је језеро проглашено специјалним резерватом природе, јављају се и интересовања за Слано копово, као потенцијалну туристичку дестинацију. У вези са овим, теренска истраживања су ауторима послужила да утврде низ специфичних и карактеристичних природних вредности за овај простор које треба да привуку одређене групе туриста. Исто тако, утврђено је да околина језера обилује бројним природним и антропогеним ресурсима, па би Слано копово требало посматрати као комплементарну туристичку вредност, која се најбоље може валоризовати са различитим вредностима у окружењу.

Географски положај и постанак

Специјални резерват природе Слано копово налази се у северозападном Банату и административно припада атару општине Нови Бечеј, од чијег је центра удаљено у правцу североистока 6 km. Централни положај језера одређен је координатама $45^{\circ}37'51''$ сгш и $20^{\circ}12'40''$ игд. Вода језера је слана због већег садржаја минерала па отуда потиче и назив, јер Банаћани баре називају „копови“ или „слане“. Слано копово се у народу зове још и Лесино копово, Слана, Шошкоп или Велико језеро.

Карта 1. Географски положај специјалног резервата природе Слано копово

Дужина језера износи 3 km, док највећа ширина измерена у централном делу и износи 625 m. Укупна дужина обалске линије је 7 km. Акваторија Сланог копова износи 1,45 km² (Марковић С., Лукач Ш., Кицошев С., 1998). Површина специјалног резервата износи 976,45 ha и омеђена је путевима Нови Бечеј – Ново Милошево и Нови Бечеј – Башаид.

Малом удаљеношћу од већих градских центара копово има добар саобраћајни положај. Од Кикинде је удаљено 32 km, а од Новог Сада 55 km. У непосредној близини се налазе Тиса, канал Дунав - Тиса – Дунав, остаци средњовековне цркве Араче из XIII века, археолошко налазиште Матејски брод, банатски дворци, бања Русанда, стара ветрењача и стари млин Савача у Кикинди.

Славо копово је палеомеандар Тисе и указује на некадашњи ток реке, који је данас редукован. Меандар је настао крајем плеистоцена и почетком холоцена, у време када је Тиса имала велики протицај у горњем делу слива, услед топљења ледника. Са смањењем количине воде којом је Тиса располагала и услед деловања бочне ерозије реке формиран је фосилни рељефни облик – палеомеандар, који је делимично задржао своје хидролошке функције. У прилог овоме говори чињеница да је пре извођења мелиорационих радова, током XVII и XVIII века, Банат располагао вишком воде у виду великих површина под барама и мочварама (Марковић, С., Лукач, Ш., Кицошев, С. 1998).

Природне туристичке вредности

Геолошка подлога Сланог копова је изграђена од алувијалних наноса, који су окружени Банатском лесном терасом. Корито Сланог копова подсећа на потковицу и издужено је у правцу северозапад – југоисток, док су краци језера окренути у правцу југозапада. У геоморфолошком смислу издваја се лесна тераса, алувијална раван и хумке које су уједно још један од доказа некадашњег тока Тисе (Марковић, С., Лукач, Ш., Кицошев, С. 1998).

Надморска висина резервата се креће између 75 – 86 m. Источна обала језера, окренута ка Малом Копову има благ нагиб, док западну чини стрм одсек висине 5 – 6 m чији је највиши део Маслар хумка са висином од 86,8 m.

Славо Копово одликује се степско-континенталном климом, као и највећи део равничарског терена Војводине. Овде су доста изражени климатски екстрими, који су од изузетног значаја за вегетацију и еколошке карактеристике региона. Најтоплији је јул са просечном температуром од 21,3°C, док је најхладнији јануар са просечно температуром -0,9°C (Марковић, Ј., Павловић, М. 1995). Истовремено у јесењим месецима су најмање, а током лета највеће количине падавина. Доминантни ветрови су из правца југоистока и северозапада.

Током летњих месеци језеро најчешће пресуши и на његовом дну остаје наталожено неколико сантиметара соли. Тада се јављају специфични микроклиматски услови који настају као последица различитог загревања ваздуха изнад језера и околних пољопривредних површина. Често се догађа појава вртложних ветрова који остављају трагове соли у виду линија, које могу бити дуге и неколико стотина метара па површина језерског дна након смиривања ветра изгледа избраздано (Група аутора, 2004).

Језеро има правац пружања северозапад-југоисток. Просечна дубина воде износи 70 cm, док максимално не прелази 120 cm, а опадне до 20 cm. Вода у језеру је слана и концентрација соли варира у зависности од количине воде и креће се од 7.825 до 64.134 mg/l (www.nadlanu.com). Порекло соли повезано је са потолинским карактером Панонске низије која је окружена Карпатима изграђеним од еруптивних стена и кристалних шкриљаца. Ове стене након разарања ношене су карпатским

рекама и таложене у Банатској равници (Буторац, Б. 1998). Југоисточни део језера завршава се у виду језероузине ширине 50 m. У североисточним делу дна када језеро пресуши могуће је видети понегде места са житким материјалом које имају локални назива „ока”. Поједини аутори сматрају да су „ока” управо места где избија фреатска издан на површину. У њима се налази живо блато које је веома опасно за људе и животиње (Група аутора, 2004).

Језеро се обнавља водом атмосферских падавина, површинским притицањем и подземним изворима. Отоку нема, па воду губи испаравањем, које је највеће лети. Ниво језера је подложен колебањима у зависности од количине воде којом се храни и оне коју у исто време губи. У току године кад је водни биланс позитиван долази до позитивног померања, а у време када је биланс негативан настаје негативно померање обалске линије. Најизразитије померање је на деловима према којима је Слано копово најплиће (Група аутора, 2004).

Ниво Сланог копова је био виши, али прокопавањем канала Дунав – Тиса – Дунав снижен је ниво фреатских вода па је и обнова језера смањена. У вези са овим, да не би долазило до пресушивања планирано је прокопавање каналске везе између Малог копова и канала ДТД како би се природним падом обезбедило подземно цеђење воде из Малог у Велико Копово, јер то теренски услови дозвољавају.

Слано копово је пример слатинских станишта којих је све мање. Представља простор гнезђења птица које нису карактеристичне за Панонску низију, као и простор на коме се птице задржавају током селидбених фаза. За језеро је специфична халопитна вегетација, као основни биљни покривач, која је нестала са већег дела панонског простора. Многе биљне врсте које одликују ову вегетацију представљају раритете, па су законом заштићене (цаклењача, шварценбергова боквица, јурчица). Слано копово је и једно од најважнијих станишта птица у Србији. У овом резервату забележено је преко 210 врста птица од којих су међу заштићеним: танкокљуна зловременица, плавокљуна патка, пловка црнак, мали корморан... Слано копово је главно место окупљања ждралова током селидбе на просторима Војводине. Процењује се да током сеобе овде прође преко 15 000 ових птица. За фауну сисара карактеристично је присуство 25 врста, при чему су у најзаслањенијим деловима присутне: кртица, бизамски пацов, јазавац, лисица, ласица, степски миш... (Група аутора, 2004).

Стање и могућности туристичког развоја

Само језеро није афирмисано, а самим тим и туристички посећено. Али како због своје јединствености поседује велики научни, стручни и едукативни потенцијал, до сада једини посетиоци су били биолози, орнитолози и други научници. Ово је делимично узроковано тиме што је Слано копово проглашено Специјалним резерватом природе у коме је акценат првенствено стављен на заштиту биодиверзитета и целокупне животне средине.

Како је после проглашења Специјални резерват дат на управљање Ловачком друштву „Нови Бечеј”, предузето је низ мера у циљу очувања и адекватног презентовања овог простора становништву и посетиоцима. Поменуте мере имају за циљ да елиминишу: „конflikте између тенденција усмерених ка заштити и њима супродстављених утилитарних активности којима се валоризују природна добра” (Ђурђић, С., Филиповић, Д. 2005).

Најпре је уређен земљани пут којим се језеро у потпуности може обићи, а затим постављене табле са информацијама унутар и на границама резервата. Оне упућују на различите зоне заштите прокламоване Уредбом о заштити Специјалног резервата природе Слано копово у Службеном гласнику РС:

1. Режим заштите I степена – 217, 14 ha
2. Режим заштите II степена – 220,20 ha
3. Режим заштите III степена – 539,25 ha (Службени гласник РС бр. 74/2001)

Прва и друга зона обухватају језера Слано и Мало копово, простор око језера, део међукопља и део прилазних путева. Оне су углавном предвиђена за научне радове у циљу контроле и праћења биљних и животињских врста. Трећа зона обухвата остали део заштићеног добра и намењена је ограниченој пољопривреди, санитарном лову, контролисаним туристичким кретањима и наменској изградњи туристичких објеката која не би угрозила постојеће екосистеме (Група аутора, 2006).

Водећи се овим ограничењима Ловачко друштво је 2004. године подигло неколико осматрачких објеката – чека, које служе бољем проучавању и посматрању орнитофауне. Постављене су у близини обале Великог копово тако да су лако приступачне са уређене стазе. Једана од чека је постављена близу обале језера у високом шибљу што омогућава ближи прилаз птицама за посматрање и проучавање., без угрожавања њиховог мира.

Поред уређења, у надлежности Ловачког друштва је и регулисање упада ловокрадица, стварање буке и галаме, прекомерна испаша и употреба забрањених хемијских средстава у пољопривреди. Због тога је друштво именовало чувара - „ренцера” који води бригу о свему овоме. Средства за поменуте активности, као и његову укупну туристичку афирмацију обезбеђују се посредством разних страних донација, првенствено норвешких и данских приватних фондова за заштиту природе, као и од разних других удружења љубитеља птица и природе.

Фото 1. Висока чека за посматрање птица унутар резервата

Укупна површина резервата износи 976,45 ha, међутим око 400 ha је у власништву приватних домаћинстава и под обрадивим површинама и пашњацима. Део новца добијен из донација Фонда Evgonatur, Ловачко друштво користи за постепени откуп земљишта како би се оно вратило у првобитно стање и омогућила

природност станишта. До сада је откупљено око 60 ha, а у плану је откуп још око 60 ha, због ограничених финансијских средстава којима друштво располаже. На простору који још планом није предвиђен за откуп законом су прописане мере ограничења у пољопривредној производњи које подразумевају: забрану употребе хербицида, пестицида, прекомерне испаше, употребе механизације на ораницама у време када је неопходан мир у резервату. Ово би могао да буде и предуслов за повратак старим начинима производње и биолошки вредној храни, на којој се базира и све заступљенији екотуризам.

Све ово је од значаја јер су управо на откупљеном земљишту подигнуте чеке, а у плану је и изградња инфо-центра на месту некадашњег викенд објекта, који би се преуредио и послужио едукативном и научном туризму. У доњем делу била би смештена информативна служба где би се посетиоцима делили пропагандни материјали и продавали сувенири, као и изнајмљивала пратећа опрема за посматрање птица, док би горњи део био преуређен у смештајни објекат за мањи број посетилаца.

На простору резервата постоје два салаша², један је смештен на самој ивици, а други је у средишту заштићене зоне. Ова два салаша подигнута су много пре него што је Слано копово добило статус Специјалног резервата и у будућности би се могла преуредити за потребе посетилаца. Предлог је да се салаш који се налази у средишту измести на западну страну резервата, ближе путу Нови Бечеј – Ново Милошево, како би био приступачнији и не би угрожавао живи свет унутар територије под заштитом. С друге стране, салаш „Слано копово” који се налази на путу Нови Бечеј – Башаид уз мало преуређења могао би брзо да постане главно место одмора и уживања за све посетице.

Фото 2. Изглед језера при ниском водостају

Ловачко друштво у свом „Плану управљања” наводи неколико акција и планова које би требало спровести у ближој или даљој будућности. Најпре је неопходно

² детаљније о салашима у Тодоровић, М. и Бјељак, Ж. (2007)

постојећи пут око језера преуредити у туристичке еко-стазе, које би служиле образовној и едукативној сврси и којима се не би кретало више од 50 посетилаца истовремено. Планирана је изградња пункта са пратећим садржајима, који би био лоциран на југозападном рубу резервата и неопходна је израда пропагандног материјала као и малих теренских приручника за госте. За љубитеље орнитофауне, били би обезбеђени стручни водичи, познаваоци птица и страних језика, као и већ поменути оптичка помагала (двоглед и телескопи). Потребна је и израда адекватне интернет презентације резервата, као и постављање информативних табли на прилазним путевима, које би упућивале на режиме заштите, дозвољене и недозвољене радње и сл. (Група аутора, 2006).

Поред наведених смерница, у Плану управљања издвојене су три врсте туризма које би, уз контролисан развој, могле да дају одређене резултате: „Bird watching” аранжмани, научни и школско-образовни туризам. Туристи заинтересовани за посматрање птица посећивали би резерват у мањим групама током пролећних, јесењих и зимских месеци, док би научна истраживања могла да се врше током целе године. Када је у питању школско-образовни туризам, његовом реализацијом била би испуњена једна од најважнијих функција резервата - едукацијска, али би се јавио проблем прихвата и смештаја посетилаца.

Већина акција и смерница још увек није реализована, али је Ловачко друштво, првенствено захваљујући различитим донацијама, почело да остварује планове који воде у правцу туристичке афирмације и упознавања одређених група туриста са Специјалним резерватом. Овде се мисли на природне (река Тиса, Бисерно острво) и антропогене (манифестација „Великогоспојински дани”) вредности које поседује сам Нови Бечеј и његова околнина, а уз које би се, као комплементарна вредност, могло валоризовати и Слано копово.

Закључак

Специјални резерват природе Слано копово и поред тога што поседује специфичне природне вредности, јединствене на простору Војводине и Србије и даље није познат широј туристичкој популацији. Од 2001. године када је добило данашњи статус, Ловачко друштво „Нови Бечеј“ које је старалац над објектом предузима низ мера у циљу заштите и очувања резервата, као и организовања различитих туристичких активности које не би негативно утицале на живи свет у и око језера.

Ипак, када се говори о туризму на овом простору, акценат се ставља на екотуристичка кретања, која ни у ком облику не би угрозила статус резервата као заштићеног добра. Првенствено се мисли на посматрање птица и едукацију мањих група посетилаца са водичима.

Одређени број акција је реализован захваљујући средствима добијеним од донација, али постоји и низ планова који би требало у будућности да се остваре уколико би се обезбедила додатна средства.

У овом раду је изнето неколико предлога о могућем уређењу простора резервата за потребе туриста, при чему је узета у обзир заштита природе и животне средине као примарна активност уз рурални развој целокупног амбијента.

Литература

- Буторац, Б. (1998). Слано Копово. *Футура бр. 3/98*, 84-91
- Група аутора (2004): *Заштићена природна добра и екотуризам Војводине*. Нови Сад: Департман за географију, туризам и хотелијерство
- Група аутора (2006): *План управљања Специјалним резерватом природе Слано Копово*. Нови Бечеј
- Ђурђић, С., Филиповић, Д. (2005). Третман заштићених природних добара у систему просторних планова. *Гласник Српског географског друштва*, 85 (1), 241-248
- Марковић, Ј. и Павловић, М. (1995). *Географске регије Југославије*. Београд. Савремена администрација
- Марковић, С., Лукач, Ш. и Кицошев, С. (1998). Слано Копово. *Заштита природе 48/49*, 321-326
- Тодоровић, М. и Бјељац, Ж. (2007). Основе развоја руралног туризма у Србији. *Гласник Српског географског друштва*, 87(1), 135-148
- Службени гласник Републике Србије, број 74/2001
- Станковић, С. (1995). Позитивни и негативни утицаји туризма на животну средину. *Гласник Српског географског друштва*, 75 (1), 47-54
- Станковић, С. (2004). Туристичка валоризација геоморфолошких објеката гео-наслеђа Србије. *Гласник Српског географског друштва*, 84 (1), 79-87
- <http://www.ramsar.org>
- <http://www.nadlanu.com>
- <http://www.vojvodina.com>
- <http://www.novibecej.com>
- <http://www.ekovaros.org.yu>

JOVANA BRANKOV
BOJANA ŽUJOVIĆ

S u m m a r y

SLANO KOPOVO - POSSIBLE DIRECTIONS OF TPURISTIC DEVELOPMENT

Slano kopovo was proclaimed in 2001. as a Special resort of the nature due to its specific natural condition. In 2004. it was added to a list of water resorts of international importance according to Ramsar convention. Although it has potentials for touristic development, it is not visited and equierd as well as it should be. Societu of hunters „Novi Becej“ is taking care of this protected object of nature and ascertains, with various measures, protection and safety of it. Also, they organize numerous touristic activities which do not affect wild life in and around the lake. The main object is ecotourism, which will not endanger this special resort of nature: photo safari, bird watching and education of smaller guided groups. Same ideas about organizations have been already realized, due to donations from domestic and international founds, but there are some plans that should be accomplished as well, so additional founds could be obtained. The aim of this work was to give few suggestions about possible organizations of resort for touristic need, having in mind nature protection and environment as a primary activity along with rural development.